

Emil Kaukonen: Kapare och sjörövare med fullmakt av regeringar

- Vad är en kapare?
- Kaparbrevens uppkomst och kaparnas "storhetstid"
- Internationella debatter och konflikter
- Parisdeklarationen 1856
- Kaparverksamhet i modern tid?

Fråga: När kan man säga att kaparverksamheten och sjöröveriet upphörde i nordiska vatten? Vi har den uppfattningen att det förekom kaparverksamhet vid svenska västkusten så sent som på 1700-talet.

Svar: Föredragshållaren hänvisade till möjlig dansk/norsk verksamhet (Norge hörde ju till Danmark då).

Det förekom stats sanktionerad kaparverksamhet under det stora nordiska kriget (1700-1721) med Göteborg som centrum och i mindre grad i början av 1800-talet, då Sverige var i krig. Lasse Gathe (1689-1719) som opererade närmast på Nordsjön var den mest framgångsrika kaparkaptenen, han blev till och med adlad och bar därefter namnet Lars Gathenhjelm.

Fråga: Vilken ersättning erhöll man för kaparbrevet och vilken tidsbundenhet hade de ?

Svar: Kaparbrevens giltighetstid varierade; det kunde handla om en "kryssning", men i de flesta fall var ingen specifik tid utsatt utan endast det giltiga målet, det vill säga den utgivande partens fiender. Giltighetstiden var alltså ofta oklar från början, då till exempel ett fredsslut kunde göra kaparbrevet förlegat. Då kaparbrevet upphörde att gälla, övergick kaptenen ofta från att vara kapare till att vara pirat.

Fråga: Vilken roll spelade det svenska riket i kaparverksamheten? Var det verksamt i närvattnen eller på världshaven? Skedde det under stormaktstiden eller tidigare? Hade St. Barthelemy/Gustavia något med kaparverksamheten att göra?

Svar: Svenskarna hade nog kapare, speciellt under stormaktstiden (början av 1600-talet till början av 1700-talet). En kaparkapten adlades till och med på 1700-talet. Kaparna verkade under dansk-svenska kriget stora nordiska kriget, både på Östersjön och på de stora haven. Tillkomsten av den svenska kolonin St. Barthelemy/Gustavia i Karibien hade dock inget att göra med kaparverksamheten. Slavhandel var tillåten på ön under den tid den hörde till Sverige, merparten av befolkningen var slavar och franska slavlagar gällde.

Fråga: Vikingarna nämndes inte i presentationen. Utövade de omfattande piratverksamhet eller var det bara fråga om landerövringar. En bonusfråga var huruvida man vet i vilken utsträckning kineserna utövade kapningar, de hade ju nämligen de överlägset största fartygen?

Svar: Vikingarna utövade definitivt en hel del piratverksamhet under sina färder till England, Skottland, Färöarna, Island och Nordamerika. Gällande den andra frågan så har man inte så mycket information om just kineserna, de stora fartygen var inte privata utan statliga. Däremot utövade japanerna en omfattande piratverksamhet.

Fråga: Hur stora var kaparnas och piraternas flottor? Kunde man tala om redare, som hade andelar i flera kaparskepp el.dyl.?

Svar: Det vanligaste var ett fartyg, med en varierande mängd kanoner och en besättning på 25-40 man. Målen var vanligen relativt små handelsfartyg som var lättare att övermanna, men även större fartyg kunde anfallas. Ibland kunde en piratflotta bestå av 3-4 skepp.

Ibland kunde någon endast ha en andel i ett kaparfartyg och få en andel av kapet. Ett känt exempel var Juana Larando, en värdshuskvinna i Baskien i början av 1600-talet.

Fråga: Hur fick man fribrev och hur betalades det?

Svar :

1. Det berodde på situationen, om det var krig mellan två länder så kunde en lejd krigsflotta få fribrev som löpte tills det blev fred.

2. En härskare kunde ge fribrev för egen vinning, vilket till exempel gällde Sir Francis Drake under Elisabeth I.

3. En förmögen borgare kunde ordna ett fribrev genom sina kontakter. Han kunde rusta en fribytare för egen vinning.

Ersättningen kunde ske i samband med beviljandet av fribrevet, som kunde vara tidsbundet, eller med en överenskommen andel av bytet.

Fråga: Elisabeth I (1533-1603) kallades även "piratdrottningen" eftersom hon bl.a. skapade ett nätverk av pirater som delvis bidrog till ett världsimperium som senare utgjorde ca. 40 % av hela världen. Hennes strategi beträffande utrikespolitik var att undvika konflikter.

Ett element i detta spel var utnyttjandet av pirater som plundrade fiendernas både hamnar och skepp.

Hur gick detta till ?

Svar: Majoriteten av Elisabeth I:s militära utrikespolitik gick ut på att befullmäktiga upptäcktsresande och kapare, vilket lät henne i stor utsträckning undvika regelrätta krig men ändå utvidga sitt imperium. En del av detta var de så kallade "West Country Men", en grupp i vilken bl.a. Francis Drake, Walter Raleigh och John Hawkins ingick och som understödde engelsk expansion. Drottningen befullmäktigade Raleigh att utforska och ta besittning av okända länder, för vilket kronan skulle få en femtedel av intäkterna från gruvdrift och dylikt: detta blev den första engelska kolonin i Nordamerika, Roanoke. Innan John Hawkins och Francis Drake fick kaparbrev av drottningen hade de varit pirater som anföll slavskepp för att själv kunna sälja slavarerna.

Fråga: Pirater hade namn om sig att vara hänsynslösa mot sina offer, var kaparna mera hänsynsfulla? Då en pirat tillfångatogs av sin fiende, var straffet vanligen döden. Behandlades kapare mildare, som om de var soldater i fiendens tjänst?

Svar: Hederskoden kapare och pirater emellan var sannolikt ganska lika, men eftersom kapare hade möjlighet att återinträda i ett "normalt" samhälle, är det troligt att de var mera måna om sitt renommé och undvek de värsta grymheter.

Trots att det fanns praxis för behandling och utbyte av krigsfångar redan på 1600-talet, var det ofta opraktiskt att övervaka och transportera ett stort antal fångar efter en drabbning till havs. Dessutom fanns naturligtvis ingen övervakning. Därmed kan man anta processen gjordes lika kort för kapare som för pirater.

Fråga: I modern tid förekommer även i viss mån med rubriken jämförbar verksamhet, närmast i trakten av inloppet till Röda havet; somalisk ren sjörövarverksamhet och Jemens huthirebeller (shiamuslimer) som attackerar fartyg som rör sig i trakten - närmast fartyg som tillhör "imperialistiska väst". Huthierna stöder Hamas och Hizbollah - verksamheten utförs i solidaritet för palestinierna. Ett annat exempel på modern verksamhet är det Kinaregistrerade fartyget NEWNEW POLAR BEAR som veterligen kapade gasröret mellan Finland och Estland eftersom fartyget helt förlorat sitt andra ankare. Avsikten med detta var att sabotera, skrämja och skapa splittring och oro i övriga Europa.

Svar: Världen har naturligtvis förändrats sedan 1600-talets "guldålder" för pirater och kapare, inte minst för att stater har blivit avsevärt mer centraliserade och information rör sig praktiskt taget omedelbart från en part till en annan. De somaliska piraterna representerar kanske en "klassisk" typ av piratverksamhet: ekonomiskt betingade anfall med en understödsbas bland den lokala befolkningen. Huthirebellerna agerar mer som en krigande statsmakt, men i och med politiska motsättningar kan det vara lockande att stämpla även deras verksamhet som "piratanfall"; de håller sig inte till den internationella ordning som förväntas. Ett klart gränsöverskridande kan noteras även i fallet med Newnew Polar Bear, där frågan inte är om våld till sjöss, utan om sabotage med dold förövare. Denna sista typ av indirekt aggression är säkert mer typisk för vår tid än kaparverksamhet à la 1600-tal.

Fråga: Köp av kaparbrev skulle betalas, löner åt besättningen skulle betalas. I vilken valuta skedde det?

Svar: Det varierade från land till land, men överlag var det spanska silverdollar som gällde. De kunde klippas i åtta delar, engelsmännen talade om "Piece of Eight". När något kostade "two bits" betydde det alltså en kvarts dollar.

Fråga: Kan du berätta lite om det svenska konsulatet i Marocko?

Svar: De nordafrikanska islamiska staterna låg i krig med de kristna västlänterna, vilket berättigade dem att kapa västerländska handelsfartyg. I stället för att säkra sin handel genom att segla i konvoj, kunde man göra fred med sultanen av Marocko, vilket alltså innebar att man betalade en summa för att undgå kapning. 1763 slöt den svenska kungen ett fredsavtal med sultanen av Marocko. För att handeln därefter skulle löpa friktionsfritt öppnade Sverige ett konsulat i Marocko, som skötte affärens.

Fråga: Stämmer det att den amerikanska marinen gjorde slut på barbareskkapningarna.

Svar: Barbariet eller Barbareskstaterna var ett samlingsnamn för de nordafrikanska staterna Algeriet, Tunisien, Libyen och delvis Marocko. Den amerikanska staten, som nyligen blivit självständig, ogillade den vedertagna kutymen att "köpa fred" för att handelsflottan obehindrat skulle få segla fram. Därför bombarderade amerikanska fartyg nordafrikanska hamnar och förstörde kaparnas båtar. Detta pågick tills Barbareskstaterna gick med på att sluta fred. Marinkårshymnen "To the shores of Tripoli" berättar speciellt om slaget vid Derna i nuvarande Libyen år 1805. Musiken skrevs dock först 1867.